

Husum Amt med Kjøbstaden Husum

begrænses mod Nord af Bredsted Amt, fra hvilket det skilles ved Arlaa, mod Øst og Syd af Gottorp og Hytten Amter, fra hvilke Trenen skiller det, mod Vest af Eidersted og Vesterhavet. Fladeindhold 6 1/10 kvadrat Mile.

Den nordvestlige og den sydvestlige Deel af Amtet indtages af brede Marskstrækninger; midt imellem disse gaaer Vestkystens høie Land paa en Strækning af lidet over 1/2 Miil, mellem Vobbenbøl og Eskebøl, umiddelbar ud til Havet. Herfra drage Høider saavel mod Nordost som navnlig mod Sydost, hvor de i Egnen mellem Lehmsiek og Syderhøvt endog antage en Bølgeform liig Østkystens.

Amtets midterste Deel indtages af Hedesletter, og Lyngen findes her endnu udbredt over store Strækninger. Ud mod Trenen strække sig i Amtets sydlige Halvdeel betydelige Mose- og Kjørstrækninger, der i det sydostligste Hjørne gaae over til en inddiget Flodmarsk (Svabsted Marsk).

Foruden Trenen og Arlaa findes i Amtet kun et eneste betydeligt Vanddrag, nemlig Husum-Aa, der efter at have gjenneumløbet Mølledammen ved Husum tæt ved dens Udløb i Vesterhavet danner denne Byes Havn; den optager mod Syd tæt ved Husum det Vandløb, hvorigjennem Sydermarsk afvander. Ikke ubetydelige Skovstrækninger findes i Amtets midterste og østlige Deel; disse have dog ikke Østkystens frodige Bøgevegetation, men bestaae for en stor Deel af lave Egetræer. Syd for Husum-Aaens Udløb ligger en af Marsken omgivet Bugt, i hvilken ligger den til Amtet hørende Padelak-Hallig.

Efter sidste Folketælling i 1860 havde Amtet et Antal af ca. 16,500 Indvaanere, hvoraf i Kjøbstaden Husum 4,816.

Husum Amt bestaaer af: Husum Nørre-Herred eller Hatsted Herred med Sognene Hatsted, Skøbøl og Olderup; Husum Sønder-Herred eller Mildsted Herred med Sognene Mildsted, Ostenfeld og Svesing; Svabsted Fogderi med Svabsted en Deel af Valsbøl Sogn i Flensborg Amt; Simonsberg District, en Rest af det forrige til Nordstrand hørende Lundenberg Herred, med Simonsberg Sogn.

Sydermarsk, med den inden for Husum Amts Grændse liggende Deel af Damkog saavel som Darrigbølkog og Margretekog, er derhos et særskilt Communedistrict, som ikke henhører under nogen af de nævnte Inddelinger. Olderup Sogn (forhen hørende til det nu nedlagte adelige Gods Arlevad) og Rødemis Fogderi i Mildsted Sogn (forhen Bispegods) er ogsaa i flere Henseender særlig stillet, hvad Afgiftsvæsen m. m. angaar.

I fælles communale Anliggender bliver Amtet repræsenteret af en "Amtshöftmann", der leder Forretningerne og fører Regnskaberne, samt af Bondefogderne i de 23 Bylag i Sognene Hatsted, Skøbøl, Svesing, Ostenfeld og Mildsted, af en "Höftmann" for Svabsted Fogderi og en "Höftmann" for Rødemis Fogderi, og saafremt der forhandles om Reparering af Udgifter paa det overordentlige Plovtalet, tillige af de to Bondefogder fra Olderup Sogn og Lehnsmanden for Simonsberg District.

Husum Amts Skatteareal udgjør 30,589 Tdr., det ordinaire Plovtalet 238 Plove, det extraordinære 448 Plove; Taxationsværdi 3,601,836 Rd.

I Husum Amt findes ingen adelige Godser og ingen octroierede Koge; af Gaarde med særskilte Privilegier findes 3, nemlig Cancelligodserne Mildstedhof og Rødemishof i Mildsted Sogn samt Godset Wischhof i Svabsted Sogn. I de 3 Sogne Svesing, Olderup og Ostenfeld findes Inddelingen efter Gaarde ("Huse", Boel), Kaadnersteder ("Käthen") og Indsiedersteder ("Instenstellen"), ("Wohnstellen" er Benævnelse for Huse uden Jord). Paa Arlevad Hede findes en Mængde saakaldte Parcelliststeder. I disse Sogne er overveiende bunden Eiendom. I Hatsted, Skøbøl og Mildsted Sogne samt i Svabsted Landsogn hersker Inddelingen efter Staun (Staven), idet en Staun omtrent svarer til en Gaard; dog er denne vel i det Hele taget noget mindre og nogle Steder, saaledes i visse Districter af Hatsted Sogn, er den kun en ganske ringe Jordeiendom (endogsaa ikkun 1 1/2 Tønde Land). Staunene er bunden Eiendom; men med disse er almindelig forbundet større eller mindre Arealer af fri Marskjord. Forøvrigt gjælder fri Udstykningsret for de sidstnævnte Sogne (i Hatsted Sogn dog overveiende bunden Eiendom); paa Geesten findes for mindre Eiendomme Inddelingen efter Kaadner- og Indsiedersteder; for Marskdistricterne efter Huse med Jord og Huse uden Jord.

I Byen Svabsted deles Besiddelsen med bunden Eiendom i "Altbaustellen" (med 5/4 Dagslet Marskland dog 5 Dagslet Geestland), "Neubaustellen" og "Instenstellen" (begge sidstnævnte med endnu mindre Jordbesiddelse) og Huse (uden Jord). I de udelukkende af Marskland bestaaende Districter Sydermarsk og Simonsberg, hvor der er fri Udstykningsret for Eiendommene, kjendes ingen anden Inddeling end i Huse med Jord og Huse uden Jord. I Amtet findes meget Fæstegods, næsten udelukkende Kongeligt; enkelte Gaarde høre dog til Domkirken i Slesvig, disse kaldes "Vicarienusen"; de saakaldte "Domcapitelstellen" saavel som de til Svabsted hørende "Treiaer Stiftstellen" ere kongelige.

I 1859 var Eiendommenes Antal (udenfor Kjøbstaden Husum) foruden fornævnte 3 Gaarde med særskilte Rettigheder: 10 Præstegaarde, 11 Gaarde større end en Heelgaard, 1031 der kunne henregnes til Gaardklassen, 454 Huse med Jord, 406 Huse uden Jord. Fæstestedernes Antal var i 1855: 74, Arvefæstestedernes 17.

Husum Amt har sin egen Amtmand, der tillige er Overøvrighed for Staden Husum, samt derhos Amtmand over Bredsted Amt, Oberstaller for Landskaberne Eidersted og Pelvorm, Overøvrighed for Stæderne Tønning og Garding, Kongelig Commissair i de, ved Bredsted Amt, Nordstrand og Eidersted nævnte adelige Godser og octroierede Koge. Husum Amt hører deels til det 2det, deels til det 3die slesvigske Digebaand, for hvilke Amtmanden er Overdiggreve.

Husum Amt vælger i Forening med en Deel af Landskabet Eidersted 1 Deputeret for de mindre Landeiendomsbesiddere til den slesvigske Stænderforsamling (11te Valgdistrict); i Forening med Staden Frederiksstad og Flækken Bredsted vælger Staden Husum til samme Forsamling 1 Deputeret for Kjøbstæderne (6te Valgdistrict). Til Rigsraadet vælger Husum Amt i Forening med Bredsted og Hytten Amter, Landskabet Stapelholm og Landskabet Eidersted 1 Medlem (7de Valgkreds).

I geistlig Henseende udgjør Amtet med Staden Husum et Provsti, der har fælles Visitatorer med Bredsted Provsti. Præstekaldene i Husum samt Olderup Præstekald (forhen under adeligt Patronat) besættes umiddelbart af Kongen; de øvrige Præstekald ere Valgkald; til Svabsted og Simonsberg præsenterer et Kirkecollegium i Sognet, til de øvrige Kirkevisitoriet; Menighederne vælge. I Olderup og Svesing er Kirkesproget blandet, i de øvrige Sogne tydsk.

For Justitsforvaltningen i Amtet er ansat en Landfoged; ethvert af begge Herreder, ligesom og ethvert af begge Fogderier har sin egen Ret sammensat af Retsbønder ("Gerichtsbonden"); ligeledes har Simonsberg District sin egen Thingret (om denne see Simonsberg Sogn). Landfogden leder Forhandlingerne; en Actuar (tillige Amtsforvalter) fører Protocolterne. En Amtsforvalter har Skatteoppebørslerne og fører derhos som Actuar Panteprotocollen samt Depositobøgerne. Husum Amt hører til 2det slesvigske Udskrivningsdistrict og danner et eget Physicatdistrict.

Marskerne i Husum Amt falde ind under forskjellige Digebaand. Al Marsken nord for Geesten ved Hatsted henhører til det 2det og syd for Husum til det 3die Digebaand, medens den lille Porrenkog, som mod Sydøst støder op til Byen Husum, udgjør en særskilt Digebaandscommune. Den udfor Porrenkog liggende Dokkog er hidtil ikke optaget under det slesvigske Digevæsens Ressort.

Med Hensyn til 2det Digebaands administrative Forhold henvises til Bredsted Amts almindelige Beskrivelse. Der skal her ikkun anføres, at de til Husum Amt hørende Dele af Digebaandet, navnlig den saakaldte Hatstedmarsk og Hatstedkog, tilsammen bidrage for 4230 Dagslet og have deres egen Diggreve, der som saadan tillige fører Tilsyn med Veivæsenet i denne Deel af Marsken.

Hvad de almindelige Anliggender angaaer, er Diggreven for de Bredstedske Marsker at betragte som Digebaandets Diggreve. Med Hensyn til 3die Digebaands administrative Forhold henvises til Landskabet Eidersteds almindelige Beskrivelse.

Af Husum Amt høre til samme: Districtet Sydermarsk, Svabsted- Vesterkog og Østerkog, Gaarden Vester-Papenhørn og de øvrige til Fogderiet Svabsted hørende Marsker, tilsammen ca. 7406 Dagslet, samt de i Amtet liggende Dele af enkelte Koge, forøvrigt henhørende til Landskabet Eidersted.

Porrenkogs Digebaandscommune har en særskilt Repræsentation og sin egen Diggreve. Overdiggreven (Amtmanden over Husum Amt) afholder i Forening med Digeinspecteuren og Kogens Officialer tvende aarlige Digesyn, hvornæst de fornødne Digearbeide vedtages og anordnes ved den saakaldte Digereces. Kogens Areal er 502 Dagslet.

Efterat Fastlandets Digelinie er ophørt syd for Landsbyen Vobbenbøl, erstattes den af høit Geestland paa en Strækning, der har en Længde af 623 Baand. Derefter tager Porrenkogsdiget sin Begyndelse lidt syd for Landsbyen Skobøl. Denne Kogs Dige har en Længde af 878 Baand og slutter til Geesten, hvorpaa Byen Husum ligger. Skjøndt Dokkogen gjør en Deel af Porrenkogsdiget til Mellemdige, betragtes dog dette i hele sin Længde som Sødige; de 493 Baand af samme, der i Virkeligheden ere Sødige, have næsten overalt beskyttende Forland. Porrenkog har sin egen Vandløsning med Slusen ud til Husum-Aa tæt indenfor den i 1858 anlagte nye Skibsfartssluse. En Deel af den omliggende Geest har Afløb ned i Porrenkogens Vandledninger.

Med Hensyn til de øvrige Marskers Vandløsning henvises til Bredsted Amts og Landskabet Eidersteds almindelige Beskrivelse, hvor det Herhenhørende findes nærmere behandlet. Her skal kun anføres, at en lille Deel af Hatsted-Marsk tilligemed den 700 Dagslet store Hatsted Kog danner en særegen Vandløsningscommune, der har sin Sluse i Diget, vest for Landsbyen Sterdebøl.

Søndergoesherrred, i Valdemars Jordebog "Syndrægsshæret", hørte Istathe Syssel, senere under Gottorp Lehn og Gottorp Amt, med hvilket det ved alle 3 Delinger faldt til den hertugelige Andeel. Aar 1639 oprettedes Husum Amt og blev dertil lagt:

- a) Søndergoesherrred i dets daværende engere Omfang, nemlig Sognene Mildsted, Ostenfeld og Svesing;
- b) Hatsted Birk (der allerede 1588 nævnes som særskilt Inddeling) med Sognene Hatsted og Skobøl;
- c) Resterne af det i sin Tid til Nordstrand hørende Lundenberg Herred, dengang endnu med tvende Sogne, Simonsberg og Padelak. hvilke 1654 forenedes til eet Sogn. Da 1702 Amtet Svabsted blev opløft, kom derfra til Husum Amt
- d) Svabsted Fogderi med Svabsted Sogn og
- e) Rødemis Fogderi i Mildsted Sogn.

1772 blev til Amtet henlagt Godset Arlevad med Olderup Sogn og endeel Strøgods i Bomsted og Langhorn (dette sidste blev dog 1831 atter fraskilt og henlagt under Bredsted Amt); 1777 forøgedes det med 9 1/4 Plov af Domcapitelsfogderiet Kogsbøl og endelig 1796 med nogle Dele af det nedlagte Gods Lindeved.

Naar Marsken paa Husum Amts Fastland først er inddiget, derom findes ingen positive Efterretninger opbevarede. Den egenlige Hatstedmarsk er inddiget samtidig med en Deel af de Bredstedske Marsker, og da "Mersk juxta Hattasted" omtales i det slesvigske Domcapitels Jordebog fra 1352 (Pontoppidans Annaler II. S. 185) samt "demet prati" ved Hatsted (Pontoppidan II. S. 183), tør med temmelig Sikkerhed antages, at disse Egne alt i Slutningen af det 14de Aarhundrede have været inddigede.

Senere blev udenfor Hatstedmarsk den saakaldte Hatsted-Kog eller nye Kog inddiget, hvilket efter Dankwerth skete 1512. Imidlertid var Inddigningstilladelsen alt givet 1497 ved et Document, som findes trykt i Lass Hus. Rachr., 2den Fortsættelse, S. 96, og Heimreichs Efterretning, at Inddigningen var udført 1612, turde beroe paa en Trykfeil. Den af Lass opstillede Forklaring, at Aarstallet 1612 skulde gjelde Valsbøl Kogs Inddigning, lader sig saaledes neppe fastholde.

Som bekjendt var den 1634 undergaaede Ø Nordstrand i tidligere Tider sammenhængende med Fastlandet, og det er rimeligt, at den lidt efter lidt løsreves derfra ved Vandløbenes Omsiggriben nord og syd for Hatsted Geest. Den endelige Adskillelse skal efter P. Sar "Westphalen Monum. med. I. S. 1366) imidlertid først være iværksat 1401 derved, at Nordstranderne øst for det nu undergaaede Ham Sogn trak en Forsvarsgrav for at forhindre et fjendtligt Indfald af den holsteenske Grev Albert. Denne Grav maatte selvfølgelig snart udvikle sig til en aaben Havarm. Efter Heimreich (Falcks Udgave S. 91) skal paa hans Tid endnu en Vei have været kjendelig, der under Navn af Hamveien fra Skobøl førte ud paa Vattet i Retning af Ham Sogn.

1569 paatænkte Hertug Hans atter at gjøre Nordstrand landfast ved en Dæmning fra Morsumfærge til Hatsted, altsaa paa Vandskjellet. Til dette Øiemed blev der tvende Gange paalagt Nordstrands Beboere at betale 1 Skilling af hver Dagslet Land, eller ialt 4250 Mk. lybsk, men efterat allehaande Materialier vare bragte tilveie, forblev Foretagendet udført *).

*) C. P. Hansen siger i sin Chronik der frisischen Utlande, at Dæmningen ødelagdes i Stormfloden den 2den Novbr. 1570.

Det er ligeledes uvist, naar Porrenkog er inddiget. Denne Kog fik imidlertid 1589, da den kaldtes Nordhusumer Kog, Bekræftelse paa en 1529 oprettet Kogsvedtægt, der findes trykt i Lass Hus. Rachr., 1ste Fortsættelse, S. 6. Man tør derfor antage, at Kogens Inddigning neppe er meget ældre end Slutningen af det 15de Aarhundrede. Sit. Navn har Kogen ikke efter Reierne, som fanges i

Mængde paa Kysten og her kaldes Porren, men af en Plante (Porr), der tidligere rigelig skal have voxet paa Kogens Terrain.

Dokkogen inddigedes 1847 med en Bekostning af ca.187.000 Rd. Det var Planen i samme at anlægge en Canal med uforanderligt Vandspeil, der skulde føre op til et Dokbassin i Porrenkog ved Byen Husum. Til denne Canal skulde Adgang skee gennem en Doksluse i Dokkogsdiget, og yderligere Værker paa Vatterne skulde bevirke en kunstig Dybde i Løbet, der fra Heverstrømmen førte ind til Slusen. Det hele Anlæg var beregnet at ville koste 1,177,000 Rd., men Krigen standsede dets videre Udførelse **).

**) Petersen: „Der Husumer Hafenbau“ 1848. Chr. Hansen jun.: "Uebel die Anlage eines Seehafens an der Westküste." 1855.

Ideen var laant fra den nordhollandske Marinehavn ved Helderer, men hele Planen stod neppe i et passende Forhold til de forholdsviis smaae Kræfter, hvorover man ved det herværende Vatbassin havde kunnet raade.

Ved Betragtningen af Marskens Inddigningshistorie syd for Byen Husum maa det erindres, at Trenen og Eideren tidligere havde et nordligt Løb, der adskilte Eidersted fra Fastlandet, den saakaldte Nordeider *).

*) Herom see nærmere Landskabet Eidersteds Beskrivelse.

Tillige vare Landstrækningerne vest for Husum langt mere udstrakte, end de senere bleve, efterat Lundenbergherreds sydlige Deel var blevet skilt fra Nordstrand. Naar dette skete, vides ikke med Vished (jvf. S. 129). De første bestemte Efterretninger vise os Diger paa begge Sider af det dengang meget smalle Løb; men efterhaanden udvidede Løbet sig, og Digerne maatte jevnlige flyttes ind. 1489, det Aar da Nordeideren ved Damkogens Inddigning blev lukket, havde Sødiget i denne Egn følgende Beliggenhed: Fra Geesten ved Svabsted gik det i nordvestlig Retning indenfor Peterskog, Damkog og Margretekog til op syd for Landsbyen Rødemis; og bag dette Dige laae Svabsted Vesterkog, samt Rantrum, Mildsted og Rødemis Marsk, der tildeels ved Mellemdiger vare adskilte fra hinanden og udgjorde den egentlige Sydermarsk. Syd for Rødemis dreiede nu Diget af i vestlig Retning, gik forbi Krostedet Weisse-Knie i en Bue over den indre Deel af Simonsbergbugten, og sluttede sig noget vest for Simonsbergkirken til det nuværende Adolfskogsdige. Ved denne Kogs vestligste Pynt dreiede dernæst Lundenbergdiget af i nordlig Retning og fortsattes i en udstrakt Krumning heelt udenom den nuværende Simonsbergbugt, indtil det ved det saakaldte Finkhuus atter stødte til Sydermarsks nordlige Sødige. Dette gik oprindelig langs Kjøreveien fra Finkhuset til Rødemis, og udenfor laae et betydeligt Forland, der under Navn af Rutensteens Hallig strakte sig mod Vest langt hen foran Lundenbergernes nordlige Dige. Da Sydermarsk imidlertid skulde have en Sluse bygget 1468, lagde man denne paa Forlandet og trak dernæst Sødiget ud fra Veien i en Halvmaane hen over den nye Sluse, saaledes som det endnu ligger. Den herværende Sluse kaldes derfor Halvmaaneslusen ("Halbermond"), og her brød Havet ind 1483, hvorved den store Hvel fremkom, som sees paa Stedet. Ved samme Leilighed ødelagdes ogsaa

Broen, der udfor Hohlegasse i Husum førte over Husum-Aa til det ligeoverfor liggende Rødemis, og man maatte lægge en Dæmning længere mod Øst (den nuværende Chausseedæmning), gennem hvilken en Sluse ledede Aaen ud i Havnen.

Ved Finkhuset stødte altsaa Lundenbergernes nordlige Dige til Halvmaanediget, og fra Finkhuset til Weisse-Knie adskilte et Mellemdige de tvende særlig sammensluttede Digebaandscommuner, nemlig mod Øst Sydermarskkogene og mod Vest de Marsker, der hørte Lundenbergherred til. Dette Mellemdige er nu Sødige.

Efterat saaledes Nordeideren var bleven lukket, inddigede man nord for Damkogen den lille Margretekog 1511 og syd for Damkogen Peterskog 1515.

Dernæst inddigede Lundenbergerne med stort Besvær den saakaldte Tetenskog eller Padelak nye Kog, hvilket Arbeide fuldførtes 1531. Af denne Kogs Sødige. der vendte ud imod Nordeiderens gamle Strømleie, er blandt andet Obbenskogs nordlige Dige en Deel. Den Digelinie, man oprindeligt paatænkte, havde imidlertid ikke ladet sig udføre, og det nye Dige maatte trækkes betydeligt ind der omtrent, hvor nu Simonsbergkirken ligger. Med en kort Digestrækning lykkedes det dog 1546 at aflukke denne indgaaende Bugt, hvorved man indvandt den 100 Dagslet store VitusKog.

Dog have disse Koge kun forsaavidt Interesse, som de forklare den herværende Digelinies Tilbliven, thi Kogene selv ere forlængst forsvundne og deres Navne kjendes ikke mere i den paagjældende Egn.

at Landdannelsen i Nordeideren var skredet yderligere frem, inddigede man Darrigbøl og Legelichheit **), idet hele Diget lagdes fra Dreisprung ***) i Simonsberg Sogn til Haimoor i Witswort Sogn, og man blev færdig med dette Arbeide 1554. Derved blev omtrent Halvdelen af Tetenskogens Sødige til Mellemdige, og det Samme var Tilfældet med den anden Halvdeel, da Obbenskog 1563 blev inddiget.

**) Darrig betyder paa Frisisk Tørv, leeg betyder lavtliggende.

***) Denne Benævnelse forekommer hyppig i Marsken for saadanne Beboelser, der ligge i flere Digers Sammenstødspunct.

Endelig indtoges den sidste Kog i Nordeideren ved Adolfskogs Inddigning 1576. og det gamle Lundenbergs sydlige Diger vare nu alle blevne Mellemdiger. Det varede imidlertid ikke længe, før disse Diger atter maatte tages i Brug, for at tjene som Værn mod Havet, skjøndt de nu havde at møde Vandet paa den modsatte Side. Thi efterat de nordvestlige Lundenbergske Diger, som beskyttede de 3 Sogne Lundenberg, Simonsberg og Padelak, ofte vare blevne indflyttede, ødelagdes de ganske i den store Vandflod 1634. Efter mange forgjæves Forsøg lykkedes det imidlertid 1643 Bygningsinspecteur Johan Heclawer *) at gjenvinde henved 3000 Dagslet af det gamle Land, som indtoges i tvende Koge, nemlig Østerkogen og Vesterkogen, og kort efter bleve de samlede i eet Sogn, der for Fremtiden alene benævnedes Simonsberg.

*) Efter ham har det i Folkemunde for Simonsberg brugte Navn Hækelskog sin Oprindelse.

Skjøndt mod Vest betydelig indflyttet, havde Sødiget dog temmelig bevaret sin oprindelige Form, og navnlig gik det nordlige Dige endnu op til Finkhuset. 1697 forsøgte dernæst Amtmand Womsfleth at inddige det udenfor samme liggende Forland, den ovennævnte Rutensteens Hallig, syd for Husum-Aa, men Forsøget mislykkedes og blev opgivet, efterat en Stormflod i Mai Maaned havde ødelagt det paabegyndte Arbeide, og ikke længe efter, nemlig i Stormfloden den 24de December 1717, gik det 1643 opførte Dige om Simonsberg Sogn tabt, hvorved de tvende Koge bleve oversvømmede og ikke mere kunde gjenvindes.

Den største Deel af Vesterkogen, der var betydelig høiere, blev liggende som Forland, medens Østerkogen paa en lille Hallig nær blev forvandlet til Vat og nu udgjør den saakaldte Simonsberg-Bugt. Efter denne Katastrophe maatte man atter ty til de gamle Eiderdiger, og saaledes gjordes ogsaa Tetenskogens Dige til Sødige mod Heverstrømmen. Rimeligviis leed dette i de paafølgende Aar betydeligt, saa at man foretrak at lægge et nyt og kortere Dige fra Weisse-Knie til Dreisprung, hvorved en lille Deel af den gamle Østerkog gjenvandtes, der udgjorde 90 Dagslet.

Regjeringen overlod Landet til Sydermarsks og Eidersteds Digecommuner mod en aarlig Forpagtningsafgift og paa den Betingelse, at det atter skulde tilfalde Staten, naar Simonsbergkogen blev gjeninddiget. Dette Stykke Land udgjør den saakaldte Neukog, og Contracten om Overdragelsen er udfærdiget efter Allerhøieste Resolution af 22de Mai 1724.

Efterat Simonsberg-Forlandet i Aarenes Løb var aftaget betydelig imod Vest, udgjorde det i Aaret 1860 henved 1000 Dagslet. Conjuncturerne havde imidlertid hævet sig, og der blev Tale om atter at inddige denne Rest af den gamle Vesterkog. Simonsberg Commune, hvis Befolkning ved deres gamle Koges Undergang vare flyttede ind bag Adolfs- og Obbenskogs Diget, afkjøbte nu Regjeringen Forlandet og 1861 bragets en Inddigning istand, der omfattede henved 900 Dagslet Land med en Digelængde af omtrent 1000 Baand og en Bekostning af ca. 160,000 Rd. Slusen, der byggedes af Muursteen, blev lagt omtrent paa Midten af Digelinien ud til en Havarm, der fører Flod- og Ebbevandet ind i Simonsbergbugten.

Endnu turde her det saakaldte Lagedige være at omtale. Efter flere vaade Sommere besluttede nemlig Sydermarsk 1584 at afslutte sig fra Geesten og skaffe dennes Vand en særskilt Afledning ud til Husum-Aa. Der opførtes da et Dige, egentlig ikkun en saakaldet Sidevaand, langs Foden af Geesten og en Sluse i Sødiget tæt ved Landsbyen Rødemis. Ved dette Anlæg blev Milde-Aa, der gjennem Marsken havde ført Geestvandet ud i Nordeideren, berøvet sit Tilløb og har siden den Tid ophørt at existere, saa at dens Spor nu neppe mere kunne forfølges.

Om Kilderne til Amtets Beskrivelse see den efter Slutningen af Husum Amtmandskabs Beskrivelse anførte Literaturangivelse.

Husum

ligger paa den her temmelig sandede Geests yderste Rand ved Husum-Aaes nordlige Bred 1/2 Miil fra dennes Udløb i Heverstrømmen og 2/3 Miil øst for Rheden i samme, under 54° 28' 42" nordlig B. og 3° 31' 33" vestlig. L., ca. 34 Mile sydvest i lige Linie fra Kjøbenhavn, 8 1/4 Mile ad Landeveien syd for Tønder, 5 3/4 Mile sydvest for Flensborg og 4 3/4 Mile vest for Slesvig. Den Flensborg-Tønninger Jernbane har en Station ca. 600 Alen syd for Byen (ad Jernbane 6 3/4 Mile til Flensborg, 2 4/5 Mile til Tønning, 5 Mile til Slesvig, ca. 7 Mile til Rendsborg). En Hestebane fører fra samme til Husum Havn.

Husum-Slot, der nu beboes af Amtmanden for Husum Amt, ligger umiddelbart nord for Byen; siden 1823 er Slottet med Slotsgrunden i Kirke- og Fattigsager forenet med Byen. Den nordvestlige Deel af Byen kaldes Nystaden ("Neustadt"). Landsbyen Øster-Husum slutter sig tæt til Byen og danner ligesom en Forstad mod Øst; paa samme Maade ligger Landsbyen Nørre-Husum mod Nord; ogsaa Landsbyen Rødemis, tæt syd for Jernbanestationen, er nu ved denne samt ved flere omliggende Bygninger bragt saa at sige i umiddelbar Forbindelse med Husum. Den omtrent 1/2 Miil lange Indsø Mølledammen kaldet ligger kun ca. 1000 Alen vest for Byen.

Husum, der er indeelt i 6 Kvarterer, har et Torv, 11 Hovedgader og 7 mindre Gader; ingen nye Gader ere anlagte i de senere Aar. De brandforsikkrede Bygningers Antal er 776. Bygningerne vende i den ældre Deel af Byen Gavlene mod Gaden; ingen By i hele Monarchiet har forholdsviis saa mange interessante ældre Bygninger fra det 16de og 17de Aarhundrede som Husum.

Under Byens Jurisdiction er henlagt 266 1/2 Tønder Land á 260 kvadrat Baand) Byjorder. Desuden besidder Byen 86 Tdr. Land saakaldte Frijorder samt nogle Parceller (117 Scheffel á 54 kvadrat Baand). Disse Byen tilhørende Jorder ere bortarveforpagtede mod en Afgift til Kæmnerkassen; de høre under Amtsjurisdictionen.

Af offentlige Bygninger og Institutioner mærkes:

Kirken, en ny Bygning, hvis Opførelse Conferentsraad C. F. Hansen har forestaaet, hvorfor dens Form ogsaa minder om Frue Kirke i Kjøbenhavn, indviet 7de Juli 1833. Orgel, Christusbillede af Sølv paa et Jernkors; lille fiirkantet Taarn med Kuppel. Den ældre Kirke fra det 15de Aarhundrede var indviet til Jomfru Marie og meget anseelig, havde 18 Altere og et høit Taarn (oprindelig 324 Fod, efterat Vinden 1602 havde nedblæst Spidsen, opført 1604 endnu 11 Fod høiere, truffet af Lynild 1669 var det derefter kun 240 Fod). Kirken blev anseet for brøstfældig og i Aaret 1807 solgt til Nedbrydning. Den eiede en anseelig udskaaret Altertavle, et Monstrantshuus og et Mariebillede, der alle ere blevne antagne for Arbeider af Brüggemann *). Kirkens Indtægter beløbe i det Hele

omtrent 2800 Rd. aarlig; den har en Capitalformue af 25,443 Rd., og besidder, foruden nogle Huse, i Jorder 23 Skp. Geestland og 10 Dagslet Marskland.

*) Altertavlen fra Husum Kirke blev under Kirkens Ombygning solgt til en Privatmand og kom siden til Svabsted Kirke, hvor den nu findes (see Svabsted Kirke). Mariebilledet stod i Tabernaklet paa Monstrantshuset, der var gothisk og naaede heelt op til Kirkens Loft; Monstrantshuset er forsvunden, men Mariebilledet, fuldt vedligeholdt og restaureret, findes i Hr. Kammerraad Groves interessante Samling fra Gothikens Periode. Kun dette Arbeide angives af Alle at have været af Brüggemann, ligesom dette ogsaa let kjendes ved Sammenligning med Mariabilledet i den Slesvigske Altertavle. (Om Brüggemann see Beskrivelsen af Slesvig Domkirke.)

Klostret "das Gasthaus zum Ritter St. Jürgen", i daglig Tale almindelig "das Kloster" eller "das Gasthaus") for gamle Borgere og. Borgeres Enker, der ellers maatte falde Fattiggassen til Last. Da Franciskanerne Aar 1527 bleve fordrevne af deres Kloster, skjænkede Kong Frederik I. dettes Bygning til Husums Indvaanere som Bolig for fattige Folk.

Hertug Adolf fattede imidlertid 1571 den Plan paa Klostrets Plads at lade opføre et Slot, og han forenede derfor denne Stiftelse med St. Jürgens Fattigboliger, der allerede bestod i Midten af det 15de Aarhundrede, samt opførte en ny (den nuværende) Bygning for de forenede Stiftelser, og anlagde deri et Capel; i dette holdes Gudstjeneste hver Søndag; fra 1807 til 1833 tjente det tillige som Sognekirke. Foruden nogle uvisse Indkomster har Klostret en aarlig Indtægt af Jorder, Capitaler og Legater af ca. 6000 Rd.; dets 4 Forstandere vælges af Borgerskabet.

Raadhuset, opført 1601, ombygget og forandret 1858 - 59 med en Udgift af ca. 10,000 Rd.

Sygehuset ("Stadarmenkrankenhaus"), stiftet af dertil skjænkede Legater, hvilke yde det en aarlig Indtægt af ca. 1200 Rd. Det bestyres af Fattigforvaltningen.

Skolerne. En Realskole eller den høiere Borgerskole, der er traadt istedetfor den latinske Skole; den besidder en Formue af 36,786 Rd. samt et godt Bibliothek (ca. 9000 Bind), først oprettet 1763. 8 Borgerskoler med ligesaa mange Lærere; Friskole for fattige Børn.

Slottet, egentlig beliggende paa Amtets Grund, men henhørende til Husum Sogn; dets Opbyggelse begyndtes Aar 1577, og det fuldførtes 1582; det var bestemt til Sæde for Enkehertuginde. Som det af det gamle Prospect af Byen sees, var det en anseelig Bygning med Taarne.

Allerede i Kong Frederik IV.'s Tid fandtes Slottet at være meget forfaldet og tildeels ubeboeligt; 1752 underkastedes det en Hovedreparation, og flere Dele af samme nedreves; af Taarnene bibeholdtes kun eet, men uden Spiir; fra Platformen af dette er en fortrinlig Udsigt.

Amtmanden beboer nu Slottet; i en Sidebygning Amtsfængslet nogle Værelser ere reserverede for det Tilfælde, at Kongen skulde ville tage Ophold paa Slottet. En stor og smuk Have (Slotshaven) med Træer af en for denne Egn sjelden Størrelse omgiver paa 2 Sider Bygningen. Slottets tidligere Portbygning samt Cavaleerbygningen ere nu i Privates Besiddelse. Af de tidligere Grave findes endnu Spor. (See forøvrigt om Slottets Historie S. 234.)

Indvaanernes Antal var i 1860: 4816 (hvoraf 2329 af Mdkj. og 2487 af Kvkj.), i 1855: 5079, i 1845: 3982, i 1803: 3658, i 1769: 3342. (Det bemærkes at 1855 var en Bataillon stationeret i Husum, som forflyttedes til Ekernførde Aaret efter og at dette er Grunden til den tilsyneladende Aftagen i Befolkningen 1860.)

Med Hensyn til Indbyggernes Erhverv er foruden Handel og Industri de store aarlige Kvægmarkeder af Betydning.

Af de vigtigere Varer blev i Aaret 1861 fortoldet 11,490 Pd. Bomuldsgarn, 21,135 Pd. Bomuldsmanufacturvarer (i 1860: 25,566 Pd.), 1220 Viertler Druebrændeviin (i 1860: 2502 Vtl.), 135,493 Pd. Kaffe (i 1860: 122,533 Pd.), 49,180 Pd. Stang- og Baandjern (i 1860: 68,922 Pd.), 18.363 Pd. Fajence (i 1860: 15,942 Pd.), 69 1/2 Com.-Læster og 5864 Cbfd. Trælast, 5189 Pd. Linnedgarn (i 1860: 6898 Pd.), 14,045 Pd. Linnedmanufacturvarer (i 1860: 17,354 Pd.), 47,507 Pd. Riis, 576 1/2 Td. og 200,161 Pd. Salt, 1071 Pd. Silke og Silkevarer, 5286 Tdr. Steenkul (i 1860: 3257 1/2 Td.), 12,558 Pd. ufabrikeret og 11,847 Pd. fabrikeret Tobak (i 1860: resp. 17,567 Pd. og 18,693 Pd.), 22,273 Pd. Thee (i 1860: 17,656 Pd.), 3842 Vtl. og 567 Boutl. Viin (i 1860: 4550 1/2 Vtl. og 701 Btl.), 14,790 Pd. Uldmanufacturvarer, 41,173 Pd. Sukker (i 1860: 60,074 Pd.), 99,446 Pd. Sirup (i 1860: 88,797 Pd.).

Desuden indføres en ikke ringe Mængde Varer, navnlig af Brændeviin, Sprit, fabrikeret Tobak, raffineret Sukker, Sirup, grovere Uldvarer og Stout fra indenlandske Fabriker, saasom fra Flensborg, Ottensen, Glückstad, Urtersen, Itzeho, Neumynster og Kiel. Størrelsen af disse Qvantiteter lader sig vel ikke angive, men de ere ikke ubetydelige. Flere Kjøbmænd, som befatte sig med Detailhandel, indføre desuden mange fremmede Varer som fortoldede fra indenlandske Steder.

Af Steenkul indføres betydelige Qvantiteter fra Steenkuls-Lagrene i Tønning, idet den directe Indførsel fra England og Altona langt fra er istand til at dække Behovet.

Vareindførselen finder hovedsagelig Sted fra Altona, deels pr. Jernbane og deels pr. Skib. Med Jernbanen indføres sædvanlig Manufacturvarer og andre kostbare Artikler, tilføes derimod Colonialvarer og andre mindre værdifulde Varer, som ikke kunne bære den kostbarere Jernbane-Transport.

Af de vigtigere Varer var Udførselen til fremmede og frie Steder i Aaret 1861: Kornvarer og Frøsorter, uformalede 126 Tdr. (i 1860: 1633 Tdr.), 48,210 Pd. Meel og Gryn (i 1860: 42,917 Pd.), Smør 144 Tdr. (i 1860: 76 Tdr.), Skind og Huder 10,954 Pd. (i 1860: 13,428 Pd.), Hornkvæg 137 Stk., 106,100 Pd. Kreaturbeen, 674 Stk. Heste (i 1860: 699 Stk.), 85,913 Pd. Uld (i 1860: 105,386 Pd.). Herunder er imidlertid ikke medregnet følgende Varer, som i 1861 ere udførte pr. Jernbane til Altona: 180 Tdr. Hestebønner, 1639 Tdr. Kornvarer, 34 Tdr. Raps, 759 Tdr. Smør, 1163 Stk. Oxer og 55 Kalve, 1121 Faar, 572 Tdr. Kartoffler.

Fra Husum drives ogsaa en ikke ubetydelig Handel med Østers deels af Forpagterne af de slesvigske Østersbanker (i 1861 er indført 1456 Tdr.), der have indrettet sig Bassiner ved Husum for at opbevare dem til videre Forsendelse, deels af et Aktieselskab i Husum, der har tilkjøbt sig lignende Bassiner, og handle med engelske Østers hovedsagelig paa Tydskland og over Lybek paa Rusland.

Den fra Omegnen af Husum stammende Uld skal navnlig egne sig til Fabrikation af Uldgarn og regnes til de bedre Sorter, hvorimod Ulden fra Øerne og Halligerne, som ogsaa tildeels udføres fra Husum, holdes for at være af maadeligere Qvalitet og betales derfor ikke saa høit.

Kvæghandelen er af stor Betydning for Husum, deels fordi her er Midtpunctet for denne Handel for Marskens Vedkommende, og deels fordi mange af Byens Borgere for egen Regning lade fede Kreaturer i Omegnen. Denne Handel, saa betydelig den end endnu er, har tabt sig ikke lidet siden 1850, da man begyndte at sende de fede Kreaturer directe til England, hvor de bringes paa Marked for Producenternes Regning; hvorhos ogsaa kommer i Betragtning, at der til den udvidede Drift af Agerbruget i Jylland gjøres Fordring til mere Capital eller rettere hurtigere Indtægt, hvilket bedre opnaaes ved Meieridrift end ved Opdrætning, som først efter flere Aar resulterer i Salgsprovenu; der kommer derfor færre magre Oxer fra Jylland nu end tidligere, og Marskbeboerne ere blevne nødte til selv at opdrætte Ungkvæg.

Efter en Optegnelse i 1858 over ved Husum solgte Kreaturer, var der paa den saakaldte "Ramp" bragt 24,190 Stk. magert Kvæg til Marked fra de nordlige Egne og 3435 Stk. i Neustadt fra Omegnen. Markederne med magre Kreaturer afholdes i den sidste Deel af April og i Mai i 6 paa hverandre følgende Torsdage og fra Midten af October til Begyndelsen af December paa 8 Torsdage. Markederne over fedt Kvæg begynde i Juli og holdes hver Onsdag til Udgang af November. I 1858 bragtes der 12,980 fede Kreaturer til Marked. Ca. 40,000 Stk. Kreaturer kan herefter antages at være det Antal, der aarlig føres til Husum for at sælges. De fede Kreaturer føres for Størstedelen til Hamborg og Byerne i det østlige Slesvig, og navnlig forbruge de store Slagterier for Nedsaltning i Flensborg store Quantiteter.

Jernbanen har forskaffet Byen en temmelig stærk Trafik med gennemgaaende Varer. I 1861 indgik af Gods directe fra Udlandet, som blev

expederet til andre indenlandske Steder, 217,472 Pd. Gennemførselen af Gods til Bredsted, som ankom deels pr. Jernbane og deels tilsøes fra Altona og Bremen, beløb i Aaret 1861: 323,506 Pd. Hestebanen bragte i 1861 til Havnen 968 Vognladninger og førte 252 saadanne fra Havnen; af førstnævnte bragte ca. 600 Vogne Steen, der udførtes til Belægning af Digerne langs Kysterne af Pelvorm og Vesterheder, hvorimod de øvrige Ladninger meest bestode af Brændsel og andre indenlandske Producter. Det langt overveiende Antal Vogne, navnlig med Kreaturer, Heste, Handelsvarer og Tømmer, lossede og ladede paa Banegaardsstationen.

Skibsfarten var i 1861 i indenlandsk Fart: indgaaet 302 Fartøier af 1521 1/4 Læsters Drægtighed med 616 Læsters Bestuvning, udgaaet 363 Fartøier af 2328 1/2 Læsters Drægtighed med 680 1/2 Læsters Bestuvning; i udenlandsk Fart: indgaaet 68 Fartøier af 936 1/4 Læsters Drægtighed med 807 1/2 Læsters Bestuvning, udgaaet 51 Fartøier af 577 Læsters Drægtighed med 116 Læsters Bestuvning.

Ved Siden af ovennævnte Trafik med Skibe, der clarere paa Toldboden, ere mange Skibe beskjæftigede med Farten paa Øerne og Halligerne, og disse Skibe nyde en Begunstigelse derved, at de kun betale Havneafgift een Gang for alle om Aaret; af saadanne Fartøier høre ifølge Havneprotocollerne i 1861 76 paa Husum, tilsammen af 361 Læster, foruden 15 Baade under 2 1/2 Læsters Drægtighed. Foruden Postpaketten til Nordstrand af 3 1/2 Læst Drægtighed. der næsten daglig har gjort en Reise til Husum, og Dampskibet Hammer (31 Læster), der farer paa Vyk og Sild m. fl. St., og har gjort 59 Reiser, have disse Kystfartøier i 1861 1505 Gange anløbet Husum med ca. 6000 Læsters Drægtighed. Den hele Trafik i Havnen har i 1861 saaledes været ca. 2100 Skibe af 11,000 Læsters Drægtighed.

Ved Udgangen af Aaret 1861 var ved Toldstedet hjemmehørende 20 Fartøier af 242 3/4 Com.-Læsters Drægtighed, hvoriblandt 1 Dampskib paa 31 Com.-Læster.

Af **industrielle Anlæg** ere kun følgende af nogen Betydning: et Jernstøberi, som i 1861 har beskjæftiget 20 - 25 Arbeidere og produceret 271.924 Pd. Støbegods, en Destillation, som i 1861 har produceret 4200 Ankere div. Spirituosa, og 2 Damp-Brænderier, der i 1861 have produceret 7840 Potter Brændeviin. Et Bogtrykkeri, hvorfra udgives "Husumer Wochenblatt."

Told- og Skibsfartsafgifterne udgjorde i 1861: 46,312 Rd. 46 Sk., i 1860: 50,329 Rd. 30 Sk., i 1859: 45,532 Rd. 27 Sk.

Foruden de foran nævnte Kvægmarkeder har Husum følgende 5 Markeder: i Begyndelsen af Juni med Kram og Uld, i Slutningen af September med Kram, i Marts, Mai og September med Heste.

Amtmanden over Husum Amt er Overøvrighed for Husum By. Communalbestyrelsen bestaaer af Magistraten og Deputeretcollegium.

Magistraten bestaaer af 1ste Borgermester, der tillige er Politimester og Stadssecretair, 2den Borgermester og 4 Raadmænd (Senatorer); Deputeretcollegiet bestaaer af 8 Medlemmer. Byen har en egen Stadkasserer.

Husum har en egen Byret; i Søsager gjælder den Visbyske Sørret.

For Husums Communalforvaltning foreligge trykte Beretninger for Aarene 1848 - 61. Disse omfatte særlig A. Bykassen, B. Fattigkassen, C. Kirkekassen, D. Skolekassen. Bykassen har nu 4 Underafdelinger: Kæmnerkassen, Politikassen, Brolægningskassen og Indkvarteringskassen.

Af **Kæmnerkassen** udredes Udgifterne til den kongelige Kasse og andre offentlige Kasser og Anstalter, der bestaae deels af den af Staden Husum aarlig til den kongelige Kasse efter 75 Plove udredende Contribution af 2880 Rd., deels af Bidragene til Straffeanstalten i Glyckstad (ca. 500 Rd. aarlig) og til Døvsstumme-Institutet, samt af forskjellige kongelige Skatter og Communalafgifter for de Kæmnerkassen tilhørende Bygninger og Jorder.

Den 1ste April 1862 besad Communen (Kæmnerkassen) i rentebærende Capital 16,029 Rd. og skyldte 131,234 Rd. De Kæmnerkassen tilhørende Bygninger vare til samme Tid assurede for 33,925 Rd., og sammes Jorder havde en Skatte- Taxationsværdi af 15.420 Rd. Kæmnerkassens Udgifter ere endvidere Renter af Gjælden (i 1860 - 61: 5723 Rd.), Afdrag paa samme (i 1860 - 61: 4376 Rd.) *), Bygningsudgifter til Communebygningerne (i 1860 - 61: 270 Rd.), Gager og Pensioner (i 1860 - 61: 1304 Rd.) samt overordentlige og tilfældige Udgifter.

*) Ifølge Ministerialresolution af 11te Januar 1859 vil der aarlig være at anvende til Gjældens Forrentning og Afbetaling 8700 Rd.; ligeledes skulle indkomne Activer anvendes til Gjældens Formindskelse.

Kassens Indtægter bestaae deels af en faststaaende Contribution og Jordleie (i 1860 - 61: 4223 Rd.), i reparerede Bidrag (i 1860 - 61: 4776 Rd.), i Renter af Capitaler m. m.

Politikassens Udgifter ere 3 - 4000 Rd. aarlig; dens Indtægter flyde fornemmelig af paalignede Bidrag.

Brolægningskassens Udgifter vare i 1860 - 61: 8016 Rd., hvoraf 7739 Rd. til ny Brolægning i den østlige Ende af Nørregade. Ifølge Regulativ for Brolægningsvæsenet i Husum af 19de Januar 1860 skulle Brolægningsudgifterne tilveiebringes ved Erlæggelse af 1/3 af samtlige Huusbesiddere efter Bygningernes Brandkasseværd, 1/3 af Contribuenterne til Kæmnerkassen og 1/3 af Contribuenterne til Politikassen. Det er calculeret, at der aarlig skal anvendes ca. 2300 Rd. til denne Udgiftspost.

Fattigkassens Udgifter ere ca. 11,000 Rd. aarlig. Dens Indtægter bestaae i Renten af dens Capital stor 57,942 Rd., og i reparerede Bidrag samt nogle mindre Indtægtsposter.

Kirkekassens Udgifter ere aarlig henved 3000 Rd., deraf 1680 Rd. til Gager og Lønninger; Indtægterne ere deels Renter og Afgifter af Activerne (see foran Kirken), deels Gebyhrer og deels reparerede Beløb.

Skolernes Udgifter dækkes deels af Skolepengene deels af Legatrenter, samt ved nogle mindre Indtægter. Realskolen bestaaer deels ved egne Midler deels ved Bidrag fra Statskassen.

Husum Brandcorps oprettet 1862.

Husum Havn, der dannes af Husum-Aa, overgik 1847 til Staten. Den indre Havn, der kan optage Skibe til 8 Fods Dybgaende, afsluttes i stormfuldt Veir ved en Sluse (opført 1858 med en Udgift af 70,000 Rd.); Byen beskyttes paa denne Maade mod Oversvømmelse; ved at aflukke Slusen kan der ogsaa opsamles Vand i den indre Havn til Udskylning af den ydre; denne sidste kan optage Skibe indtil 10 Fods Dybgaende *).

*) Efterat Staten havde overtaget Husum Havn, paabegyndtes dens Udvidelse i 1847. Dette Arbeide er imidlertid ikke blevet fuldført, idet Havnen overgik til at blive et særligt Anliggende for Hertugdømmet Slesvig og Udgiften til Fuldførelsen, selv efter en formindsket Maalestok, derefter maatte falde denne Landsdeel til for stor Last.

Rheden, omtrent 1/2 Miil fra Byen, har en Dybde af 16 - 20 Fod ved Lavvande og har fuldstændig Læ paa en god Ankerplads; om Vinteren er denne Rhed vel mindre udsat end andre lignende Pladser paa Kysten, men dog ikke aldeles sikker. Havnen bestyres af en Bygningscommission bestaaende af Amtmanden over Husum Amt, Borgermesteren i Husum, Vandbygningsdirecteuren for Hertugdømmet Slesvig, Digeinspecteuren for Hertugdømmet Slesvig og en Raadmand.

I geistlig Henseende danner Byen Husum med Slotsgrunden een Menighed; ved Kirken er ansat en Hovedpræst og en Archidiaconus; Hovedpræsten kaldes umiddelbart af Kongen; Archidiaconatet er et Valgkald, hvortil Magistraten præsenterer. Disse Embeders Indtægter angives til resp. 1300 Rd. og 600 Rd. aarlig. Rectoren ved den høiere Borgerskole er tillige Prædicant ved Klosterkirken; dette Embede besættes umiddelbart af Kongen. Kirkesproget er tydsk.

Byen hører til Husum Physicatdistrict (Physicus boer i Byen). 2 Apotheke.

Byen udgjør Husum Amts 69de Lægd.

Til den slesvigske Stænderforsamling vælger Husum med Frederiksstad og Bredsted 1 Deputeret. Kjøbstædernes og Flækkernes 6te Valgdistrict.

Byen staaer i Forbindelse med Amtstuen, til hvilken den indbetaler de fleste kongelige Skatter, medens andre af Stadkassereren indsendes directe til Centralkassen i Flensborg. Ved Husum Toldsted er ansat en Toldinspecteur, en

Toldkasserer, 2 Toldcontrolleurer og 5 Toldassistenter; ved Postvæsenet er ansat en Postmester og en Postholder ved Befordringsvæsenet. Telegraphstation.

Amtmanden over Husum Amtmandskab boer paa Husum Slot; i Husum boer foruden Byens egne Embedsmænd Landfogden for Husum Amt, Amtsforvalteren og Actuaren for Husum Amt, Huusfogden og Branddirecteuren for Husum Amt; Vandbygningsdirecteuren for Hertugdømmet Slesvig, Digeinspecteuren for Hertugdømmet Slesvig og Digeconducteuren for Hertugdømmet Slesvig.

Følgende private Indretninger, Selskaber og Foreninger findes fortiden i Husum: en Spare- og Laanekasse, i hvilken indestod d. 31te Decbr. 1861: 103,331 Rd. og Kassen havde derhos en Formue af 8808 Rd., Selskabet Unionen, Haandværkerforeningen, Ringrider- og Skytteselskabet *).

*) Dette Selskab ("Schützengilde") er meget gammelt; dets Artikler bleve 1586 stadfæstede af Hertug Adolf.

Byens Navn skreves tidligere Husem og Husen **). Den forekommer først i Historien i en senere Periode (Kong Abel siges i en gammel Krønike at være dræbt ved "Hwsænbro", Scr. rer. Dan. I. p. 245), og er opkommen af to Landsbyer Vester- og Øster-Husem (ikke den nuværende Landsby Øster-Husum).

***) Beccau i sin historiske Beskrivelse af Byen udleder Navnet af det frisiske "tbo Husum," ved Husene. Heimreich beretter ogsaa, at der oprindeligt kun var 3 Huse. "Dreenhusen" kaldet, af hvilket Navn senere den første Stavelse er faldet bort.

Efter Heimreich havde Husum 1372 220 Huuseiere. Det 14de Aarhundredes Stormfloder aabnede en bedre Indseiling til de to Landsbyer, som i ældre Tid hørte til Mildsted Sogn, men som, efterat dette Sogns Kirke tilligemed Husum Vandmølle var afbrændt i Ditmarskerfeiden (see Mildsted Sogn), 1431 fik Tilladelse til at bygge et Capel imod aarlig at udrede 20 Mark lybsk til Kirkeherren i Mildsted (Documentet er trykt i Michelsens Nordfriesland S. 210 - 11). Omendskiøndt Husum nu havde et eget Capel, blev Menigheden dog forsaavidt i Forbindelse med Mildsted Sogn, at Capellet blev betragtet som Filial af Mildsted Kirke; først i Aaret 1448 skete en fuldkommen Udsondring, men Præsten i Mildsted blev dog tillige Præst i Husum.

Ved Aar 1465 fik Husum Privilegier af Kong Christiern I. (trykte i Michelsens Nordfriesland S. 228 - 29), men mistede dem igien 1472, da Byen som Hovedsædet for den af Friserne understøttede Opstand af Kongens Broder Grev Gerhard blev indtagen af Kongen ved Hamborgernes Hjælp, hvis Handel den opblomstrende Flække gjorde Afbræk; kun ved Stalleren Tete Vedderkens og Amtmanden paa Gottorp Peder v. Ahlefelds Bønner slap Byen for at stikkes i Brand, hvilket Kongen skal have lovet Hamborgerne, men maatte udrede en Brandskat af 30,000 Mark og fremtidig en aarlig Afgift ("Rebellensteuere"), som endnu bestaaer under Navn af Jordskat.

1494 fik Husum et Franciskaner- eller Graabrødre-Kloster (script, rer. Dan. V. p. 514; Suhm o. Fl. have urigtigt Aaret 1232); men da Reformationen snart efter indførtes, havde det kun en kort Tilværelse, og Munkene forlode det allerede 1527; Bygningen blev 1571 nedreven af Hertug Adolf, som paa Klostræts Plads opførte et Slot, og anvendte Materialierne til Opførelsen af et Hospital, som blev sat i Forbindelse med den gamle St. Jørgens-Stiftelse og endnu kaldes Klostræt eller Gjesthuset.

Efter Pontoppidans Annaler skal der ogsaa i Husum have været et Dominicaner- eller Sortebrødre-kloster, stiftet 1227; men dette omtales ikke af andre Forfattere, og Aaret maa under alle Omstændigheder ansees for urigtigt; D. Atl. bemærker ogsaa, at der neppe har været meer end eet Kloster i Husum. 1522 havde Husum en Mynt, som dog snart blev forlagt til Slesvig ***).

***) Kong Frederik I. har i Aaret 1522 ladet slaae Joachimsdalere eller saakaldte Husumer-Dalere her.

Husum var den første danske By, hvor den lutherske Lære fandt Indgang; den prædikedes fra 1522 af Hermann Taft, der var født i Husum 1490 og blev den første evangeliske Præst i denne By (1527 - 51).

Den 29de Januar 1523 modtog Hertug Frederik (Kong Frederik I.) i Husum ved Mogens Munk de jydskes Rigsraaders Tilbud om den danske Krone; han logerede da i sin Svigersøn Lange Harmen Hoyers Huus *).

*) Frederik I havde en naturlig Datter Catharine, som blev gift med den af ham adlede Obersts Harmen eller Hermann Hoyer og, var Moder til den bekjendte eiderstedtske Staller Laspar Hoyer, som stod i stor Anseelse og Yndest hos sin Moders Halvbroder Hertug Adolf. Det mærkelige Huus blev ødelagt i Branden 1852, men en Gade benævnes endnu Lange Harmens Gade.

1582 gjorde den første holsteen-gottorpske Hertug Adolf, hvem Husum var tilfaldet ved Hertugdømmernes Deling 1544, Byen til et "Weichbild" eller et Birk, hvorved den fik sin egen Jurisdiction og 8 Raadmænd samt en Præsident, og d. 20de April 1603 gav hans Søn Hertug Johan Adolf Husum Stadprivilegier; dens Stadsret er udstedt af samme Hertug d. 22de Marts 1608. Byen steeg ved dens Handelsforbindelser med England og Holland; især var Maltudførselen, Heste- og Kvæghandelen og Østersfangsten af Betydenhed; men Frederiksstads Anlæggelse (1621), de voldsomme Oversvømmelser (1625 og især 1634, da Nordstrand gik tilgrunde, og Byen derved mistede sit bedste Opland), og den Række ødelæggende Krige, der hjemsøgte Hertugdømmet (1627 - 29, 1644 - 45 og 1713, da den svenske General Stenbock her havde sit Hovedkvarter), satte den meget tilbage.

I Aarene 1566 - 82 rasede her ligesom flere Steder i Slesvig en pestagtig Sygdom "den spanske Syge" kaldet, der skal have ialt bortrevet 1500 Mennesker i Husum. Ogsaa har Byen til forskjellige Tider lidt meget af store Ildebrænde: 1540, 1549 og d. 11te Juli 1852, da der brændte 32 Huse. I de senere Aar er den igjen tiltagen i Velstand, især ved Anlæget af den sydslesvigske Jernbane.

Byens Latinskole, der blev oprettet 1527 og indtil 1824 var forbunden med Borgerskolen, er i 1852 omdannet til en høiere Borgerskole.

Husum-Slot blev, som alt anført, bygget af Hertug Adolf paa Klostrets Grund i Aarene 1577 - 82. Det var en anseelig Bygning med en Hovedfacade af 200 Alens Længde og prydet med 7 Taarne. Dette Slot var bestemt til Enkesæde for Hertuginde af det holsteen-gottorpske Huus; efter Hertug Johan Adolfs Død 1616 tog hans Enke Hertuginde Augusta, en Søster til Kong Christian IV., sit Sæde paa Slottet, holdt 1620 her sine to Døttres Bryllup, d. 5te Marts Elisabeth Sophies med Hertug August af Neder-Sachsen og d. 2den Juli Hedvigs med Pfaltzgreve August, og døde her d. 5te Februar 1639; ogsaa Hertug Frederik II.'s Enke Marie Elisabeth af Sachsen residerede og døde her d. 24de Juni 1684; ligeledes en Tid lang Hertug Christian Albrechts Enke Frederikke Amalie, en Datter af Kong Frederik III.

I Slottets Riddersal og andre Gemakker var en Samling af Portraiter af det gottorpske Huus, hvoraf endeel kom til Portraitsamlingen paa Frideriksborg-Slot. (See forøvrigt foran S. 228.)

Det er ovenfor bemærket, at den slesvigske Reformator Hermann Taft var født i Husum 1490, hvor han ogsaa døde d. 11te Mai 1551 som Byens første evangeliske Præst, og blev begravet i dens gamle Kirke foran Alteret. Ogsaa den ovennævnte fortrinlige Billedskjærer Hans Brüggemann i det 16de Aarhundrede er født og død i Husum; han ligger begravet i St. Jørgens Hospital.

Hertugdømmernes bekjendte Beskriver Dr. Caspar Danckwerth var Borgermester i Husum (død 1672).

Magnus Wedderkop, holsteen-gottorpsk Geheimeraadspræsident og Statsminister, Søn af en Kobbersmed i Husum, var født der d. 26de October 1637.

Af nulevende berømte Landsmænd er Conferentsraad og Professor i Mineralogi ved Kjøbenhavns Universitet Dr. Johan Georg Forchhammer født i Husum d. 26de Juli 1794.

"Nachrichten von der Stadt Husum" i Provb. 1798. I. S. 232 ff.

J. Lafs: "Sammlung einiaer Husumschen Nachrichten", 1750.

C. U. Beccau: "Versuch einer urkundlichen Darstellung der Geschichte Husums bis zur Ertheilung des Stadtrechtes", Schlesw. 1854.

Samme: "Geschichte der Stadtverfassung von Husum nebst einer Characteristik des dortigen Stadtrechts" i Archiv für Staats- und Kirchengeschichte IV. S. I ff.

"Nachricht von der Husumer Kirche" i Staatsb. Mag. IV. S. 446 ff.

"Beschreibung der vormaligen Kirche zu Husum" i Staatsb. Mag. X. S. 902 ff.
E. Manicus: "Efterretninger om Husum Latinskole" i Slesv. Provest. 1860, S.
141 ff.

Kilde:

Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig ved J. P. Trap.
Kjøbenhavn.
I Commission Hos Boghandler G. E. C. Gad,
Berlingske Bogtrykkeri ved L. N. Kalckar. 1864.

Udgivet i affotograferet udgave 1975 af Selskabet for udgivelse af kilder til
Danmarks historie, med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd

Side 220 – 234.